

NOWE SPOJRZENIE NA GATUNKI TEKSTY I TREŚCI NAUCZANIA

*Anna Dunin-Dudkowska**

 <https://orcid.org/0000-0003-2102-7117>

AKADEMICKIE GATUNKI WYPOWIEDZI W GLOTTODYDAKTYCE (NA PRZYKŁADZIE ARTYKUŁU NAUKOWEGO)

Słowa kluczowe: akademicka wspólnota dyskursywna, gatunek wypowiedzi, gatunki akademickie, wzorzec gatunkowy, glottodydaktyka polonistyczna

Streszczenie. Artykuł ma na celu wskazanie konieczności nauczania, głównie na akademickich kursach języka polskiego jako obcego, wypowiedzi reprezentujących polskie gatunki akademickie. Dużą grupę uczących się stanowią kandydaci na studia i studenci-cudzoziemcy, zdobywający wykształcenie wyższe w Polsce. Będąc częścią polskiej wspólnoty akademickiej powinni być dobrze przygotowani do recepcji i produkcji gatunków wypowiedzi stosowanych w dyskursie akademickim. W artykule przedstawiona została genologiczna analiza artykułu naukowego, będącego podstawowym gatunkiem w tym dyskursie. Uwzględniając obowiązujące w tym zakresie przepisy i zalecenia z odnośnych poradników, przedstawiono opis gatunku w oparciu o teorię gatunku Johna Swalesa i koncepcję wzorca gatunkowego Marii Wojtak. Autorka zachęca, by glottodydaktycy polonistyczni zwracali uwagę uczących się na wszystkie aspekty wzorca: strukturalny, pragmatyczny, poznawczy i językowy, a także pokazywali różne warianty gatunku: jego postać kanoniczną oraz warianty alternacyjne i adaptacyjne. Mimo dużej unifikacji wypowiedzi, należy podkreślać kulturowe uwarunkowania i wykładniki gatunkowe.

* anna.dunin-dudkowska@mail.umcs.pl, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Centrum Języka i Kultury Polskiej, ul. Weteranów 18, 20-038 Lublin.

Nauczanie języka polskiego jako obcego, obok nauczania podsystemów języka, sprawności językowych i kompetencji kulturowych, obejmuje także nauczanie polskich wzorców gatunkowych wypowiedzi. Uczymy stosowania gatunków wypowiedzi w różnych sytuacjach życiowych, w tym również tych, których znajomość niezbędna jest wśród przyszłych lub obecnych studentów zdobywających wiedzę na polskich uczelniach. Aby pomyślnie zakończyć studia, osoby te muszą poznać specyficzny wachlarz gatunków wypowiedzi wykorzystywanych w dyskursie akademickim, obejmujących artykuł naukowy, referat, prezentację, esej, recenzję czy pracę dyplomową. Zagadnienie nauczania języka obcego w środowisku akademickim było punktem wyjścia do stworzenia koncepcji gatunku Johna Swalesa (2007), dla której kluczowe stały się koncepty wspólnoty dyskursywnej oraz kulturowego uwarunkowania gatunków akademickich. Drugą inspiracją do opisu gatunku w kontekście nauczania języka polskiego cudzoziemców jest propozycja wzorca gatunkowego Marii Wojtak (2004).

Istota koncepcji Johna Swalesa polega na powiązaniu nauczania kompetencji komunikacyjnej w środowisku akademickim z podejściem genologicznym. Badacz zauważa, że sama analiza tekstów w celu określenia wykładników poszczególnych aspektów wzorca jest niewystarczająca dla opisu gatunku. Niezbędnie jest również znalezienie uzasadnienia dla istnienia poszczególnych cech gatunkowych wypowiedzi, typowych dla różnych wspólnot językowych i dyskursywnych. Podejście to wiąże się z pojęciem wspólnoty dyskursywnej, gatunku i zadania glottodydaktycznego. W rozumieniu Swalesa zadania to procedury kodowania i odkodowywania wypowiedzi reprezentujących określone gatunki, związane ze znajomością kontekstu ich funkcjonowania i realizowanych przez nie celów. Ta pragmatyczna perspektywa opisu ma na celu ułatwienie cudzoziemcom rozwijania akademickiej kompetencji komunikacyjnej (Swales 2007, s. 9–10).

Zgodnie z koncepcją badacza amerykańskiego wspólnotę dyskursywną cechuje sześć cech: uzgodniony zestaw wspólnych celów publicznych, mechanizmy komunikacji między członkami wspólnoty, wykorzystywanie tych mechanizmów do przekazywania i odbioru informacji, wykorzystywanie swoistych gatunków wypowiedzi w celu realizacji swoich celów, specyficzna terminologia oraz istnienie członków o zróżnicowanych kompetencjach (od nowicjuszy do ekspertów, procedury wejścia do wspólnoty i wyjścia z niej) (Swales 2007, s. 25–27). Dyskursywna wspólnota akademicka ma ściśle określone cele związane ze zdobywaniem wiedzy i prowadzeniem badań naukowych w obrębie określonej dyscypliny, własne sposoby komunikacji w postaci zajęć akademickich, konferencji, webinarów, publikacji itd., za pośrednictwem których jej członkowie przekazują swoje komunikaty i odbierają informacje zwrotne, własne gatunki wypowiedzi (pisane, ustne, mieszane), m.in. wykład, artykuł naukowy, praca dyplomowa, prezentacja, esej, recenzja, dyskusja, i obejmuje szerokie spektrum członków, począwszy od

kandydatów na studia na określonych kierunkach, a skończywszy na ekspertach, będących autorytetami w określonych dyscyplinach¹.

Mówiąc o gatunku, odwołuję się do definicji Stanisława Gajdy, który ujmuje go jako „kulturowo i historycznie ukształtowany i ujęty w społeczne konwencje sposób językowego komunikowania się; wzorzec komunikacji tekstu. Wtórnie termin ten oznacza także zbiór tekstów, w których określony wzorzec jest realizowany, aktualizowany” (Gajda 2001, s. 255) oraz pokrewnej definicji Marii Wojtak, która traktuje gatunek jako: „twór abstrakcyjny (model, wzorzec) mający jednak różnorodne konkretne realizacje w formie wypowiedzi, a także jako zbiór konwencji, które podpowiadają członkom określonej wspólnoty komunikatywnej, jaki kształt nadać konkretnym interakcjom”. Ujmowany w trzech perspektywach, gatunek jest zatem zjawiskiem komunikacyjnym/kulturowym (perspektywa dynamiczna), typem/modelem tekstu (statyczna) i zbiorem wypowiedzi (konkretyzująca). (Wojtak 2019, s. 272). Do analizy i opisu gatunków proponuję wykorzystanie koncepcji wzorca gatunkowego Marii Wojtak, która definiuje go jako „zbiór reguł dookreślających najważniejszy poziomy organizacji gatunkowego schematu, relacje między poziomami i sposoby funkcjonowania owych poziomów” (Wojtak 2019, s. 273). Rozwijając myśl Michaiła Bachtina (Bachtin 1986, s. 354), badaczka proponuje cztery aspekty opisu: strukturalny, pragmatyczny, poznawczy i stylistyczny, przy czym wszystkie aspekty wzajemnie się przenikają. Polimorficzność wypowiedzi odzwierciedlona jest w postaci różnych wariantów gatunku: kanonicznego (podstawowego), alternacyjnych (zmodyfikowanych) i/lub adaptacyjnych (na pograniczu innych gatunków) (Wojtak 2019, s. 273). Wyżej omówione typy wariantów wzorca tworzą pole gatunkowe i pole gatunkowych odniesień; w obrębie poszczególnych aspektów wzorca funkcjonują skale paradoksów, opisujące stopień elastyczności wzorca, np. oficjalność – nieoficjalność, dialogowość – monologowość (Wojtak 2019, s. 276).

Programy nauczania języka polskiego przewidują zaznajamianie uczących się z różnymi polskimi gatunkami wypowiedzi w zależności od poziomu biegłości językowej. Wśród nich, już na poziomie B1 pojawiają się takie wypowiedzi pisemne i ustne typowe dla dyskursu akademickiego, jak prezentacja, streszczenie, notatka i plan², na poziomie B2 dodatkowo recenzja, a na poziomach C1 i C2 dochodzi do nich opinia z uzasadnieniem, referat i esej. (Janowska i in. 2011, s. 91–203). Każdy z tych gatunków cechuje własny styl gatunku, wywodzący się ze stylu naukowego. Do wykładników stylu (języka) naukowego Stanisław Gajda zalicza terminologię (ok. 20–30% słów w tekście) i związaną z nimi ścisłość znaczenia, systemowość pojęć, ograniczoność do określonej sfery. W centrum

¹ Na temat wspólnoty dyskursywnej polskich glottodydaktyków, por. Zarzycka 2016. Wspólnota ta wykazuje pewne cechy wspólne ze wspólnotą akademicką.

² Streszczenie, plan i notatka traktowane są jako tzw. „formy pomocnicze”, por. Janowska i in. 2011, s. 95.

systemu gatunkowego współczesnej polszczyzny naukowej badacz sytuuje artykuł, któremu bliskie są studium i rozprawa, w tym monografia³. Wraz z referatem gatunki te tworzą oficjalne gatunki podstawowe komunikacji akademickiej. Do innych gatunków oficjalnych należą: bibliografia, encyklopedia (słownik), recenzja i opinia, zaś do nieoficjalnych rozmowa, konsultacje, dyskusja i list. (Gajda 2001, s. 189–190). Badacz wyróżnia dydaktyczną odmianę stylu naukowego, którą reprezentują takie gatunki, jak podręcznik, wykład, lekcja, poradnik, skrypt, zbiór ćwiczeń (zadań), pogadanka i egzamin. Ponadto, w odmianie technicznej patent jest odpowiednikiem artykułu, a obok niego typowe są instrukcje i normy. W odmianie popularno-naukowej artykułowi i monografii towarzyszy odczyt i esej. (Gajda 201, s. 189–190). W innych koncepcjach do gatunków akademickich zaliczane jest też przemówienie (Rittel 1996, s. 76).

Powstaje pytanie, jakich gatunków reprezentatywnych dla dyskursu akademickiego należy uczyć obcokrajowców przygotowujących się do studiów w Polsce w języku polskim. Wydaje się, że podstawowa wypowiedź, którą powinna poznać ta grupa uczących się to artykuł i referat, będący jego odpowiednikiem w języku mówionym⁴. Gatunki te, mimo iż wyrosłe z potrzeb polskiej wspólnoty komunikacyjnej, w dobie internacjonalizacji i globalizacji są pod znacznym wpływem wzorców promowanych przez międzynarodowe czasopisma recenzowane. Definicja artykułu naukowego zawarta w rozporządzeniu MNiSW z 2019 r. ma następujące brzmienie:

Artykuł naukowy to recenzowany artykuł opublikowany w czasopiśmie naukowym albo w recenzowanych materiałach z międzynarodowej konferencji naukowej, przedstawiający określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy, problemowy albo przekrojowy; opatrzony przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym. Artykułem naukowym jest również artykuł recenzyjny opublikowany w czasopiśmie naukowym zamieszczonym w wykazie czasopism. Artykułem naukowym nie jest: edytorial, abstrakt, rozszerzony abstrakt, list, errata i nota redakcyjna⁵.

Należy podkreślić, że struktura artykułów naukowych różni się w zależności od dyscypliny naukowej, przy czym najbardziej sztywne reguły panują w naukach ścisłych; w naukach humanistycznych autorzy dostosowują strukturę artykułów do wybranych szkół i tradycji badawczych. Im sztywniejsze są w danej dziedzinie konwencje, tym wyraźniej widoczny jest wzorzec gatunku.

John Swales proponuje następującą strukturę gatunku, która zgodna jest z popularnym obecnie w wielu krajach typie IMRAD, zwanym też AIMRaD⁶:

³ John Swales również uważa artykuł naukowy za główny gatunek dyskursu akademickiego (2007).

⁴ Na temat referatu jako typu tekstu użytkowego, por. Wolańska i in. 2009, s. 244–247.

⁵ Rozporządzenie MNiSW z dnia 22.02.2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej.

⁶ W akronimie tym A oznacza *Abstract* (por. Siuda, Wasylczyk 2018, s. 75), który w podejściu IMRaD jest uznawany za element dodatkowy/pozatekstowy.

1. Wstęp (*Introduction*) w postaci:
 - a. rozwiązywania problemu (cel, nisza, problem, proponowane rozwiązanie, kryteria ewaluacji),
 - b. tworzenia przestrzeni badawczej (określenie zagadnienia, wskazanie niszy, opis badań i ich wyników), lub
 - c. opisu krok po kroku (określenie zagadnienia, wskazanie niszy badawczej, dotychczasowe badania, propozycja nowego rozwiązania problemu);
2. Metodologia (*Methods*) – materiały i metody;
3. Wyniki (*Results*);
4. Dyskusja (*Discussion*) – zarysowanie tła, określenie wyników, (nie)spodziewane rezultaty, odwołania do wcześniejszych badań, wyjaśnienie, egzemplifikacja, dedukcja i hipotezy, zalecenia;
5. Wnioski (*Conclusions*) (Swales 2007, s. 93–103)⁷.

Jak przygotować cudzoziemca do pisania polskiego artykułu naukowego? Postaramy się przeanalizować poszczególne aspekty wzorca gatunkowego. Struktura wypowiedzi opiera się zwykle na wyżej opisanej propozycji Johna Swalesa. Pojawia się ona w podobnej formie w zaleceniach Emanuela Kulczyckiego (2016)⁸ zatytułowanych *Struktura artykułu naukowego – uniwersalne wytyczne i przydatne wskazówki*, a także we *Wskazówkach EASE (Europejskiego Stowarzyszenia Redaktorów Naukowych) dla autorów i tłumaczy artykułów naukowych publikowanych w języku angielskim*⁹.

Różne konfiguracje elementów wzorca tworzą różne warianty gatunku. Zastosowanie segmentów IMRAD tworzy wzorzec kanoniczny w naukach przyrodniczych i ścisłych, obejmujący komponenty warunkujące tożsamość gatunkową wypowiedzi. W naukach humanistycznych struktura artykułu często zbliżona jest do konstrukcji monografii czy prac dyplomowych¹⁰. Obejmuje następujące elementy kanoniczne:

1. Wstęp (motywacja do podjęcia tematu rozważań, wyodrębnienie przedmiotu badań, określenie celu pracy, terminologia),
2. Metodologia (materiał i metody),
3. Część teoretyczna (stan badań, przegląd literatury, ocena dotychczasowych osiągnięć w obrębie analizowanego zagadnienia),

⁷ Jak zauważa badacz, ostatnia część artykułu naukowego, tj. *Wnioski*, może być zawarta w części *Dyskusja*, co ma miejsce w podejściu IMRAD.

⁸ http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/struktura-artykulu-naukowego-uniwersalne-wytyczne-i-przydatne-wskazowki/ (dostęp: 21.03.2021).

⁹ *Wskazówki EASE (Europejskiego Stowarzyszenia Redaktorów Naukowych) dla autorów i tłumaczy artykułów naukowych publikowanych w języku angielskim*, file:///C:/Users/Umcs/Downloads/0940439__nnwSxgX%20(1).pdf (dostęp: 28.03.2021). Dotyczą one głównie nauk eksperymentalnych takich jak medyczne i przyrodnicze. Nie jest obowiązkowy dla nauk humanistycznych..

¹⁰ Na rynku istnieją różne poradniki z dokładnymi instrukcjami na temat pisania prac dyplomowych (licencjackich, magisterskich, podyplomowych), które mogą być wykorzystywane zarówno przez rodzimych użytkowników polszczyzny, jak i cudzoziemców, por. np. Szkutnik 2005 czy Boć 2009.

4. Część praktyczna (opis badań własnych, analiza wyników),
5. Zakończenie (podsumowanie / wnioski końcowe, zamierzone i osiągnięte wyniki badawcze, kwestie nierozstrzygnięte, rekomendacje).

Elementy dodatkowe (tzw. pozatekstowe czy okołotekstowe) skutkują powstaniem wariantów alternacyjnych, w których zachodzą określone jakościowe i ilościowe modyfikacje elementów podstawowych. Referat naukowy wydaje się natomiast wariantem adaptacyjnym, plasującym się na granicy pola gatunkowego artykułu i referatu, przyjmując strukturę wzorca artykułu naukowego¹¹.

Wypowiedź rozpoczyna tytuł, który powinien być konkretny, jednoznaczny, zrozumiały, zawierać jak najwięcej informacji oraz odzwierciedlać zawartość artykułu. Powinien zawierać nie więcej niż 12 (15) słów i nie powinien być pytaniem. Atutem dobrego tytułu jest zachęcenie do wysłuchania referatu / przeczytania artykułu nie tylko przez przedstawicieli określonej dyscypliny naukowej, ale także innych nauk oraz laików. Tytuł może informować o metodologii lub zawierać informację o wynikach badań. Jeśli tytuł ma charakter informacyjny, może zawierać słowa kluczowe. We wstępie (wprowadzeniu) powinno pojawić się uzasadnienie przeprowadzonych badań, informacja na temat zagadnienia badawczego i wskazanie ram interpretacyjnych. Rozpoczynając od zagadnień ogólnych, autor stopniowo zawęża temat do konkretnych kwestii badawczych. Materiały i metody dotyczą prowadzonych prac badawczych, dzięki którym rozwiązany został postawiony wcześniej problem. Trzeba wziąć pod uwagę wszystkie czynniki, które mogły wpłynąć na uzyskane wyniki. Kolejnym etapem jest opis rezultatów badań i wyników przeprowadzonych przez autora analiz. Powinny się pojawić tu dane wcześniej niepublikowane. To w tej części pojawiają się odpowiednio ponumerowane tabele i rysunki. W dyskusji należy odwołać się do wcześniejszych badań i skonfrontować swoje wyniki z dotychczasowymi ustaleniami innych badaczy. Na końcu tej sekcji lub w następnej części, zatytułowanej *Wnioski*, podkreśla się swoje najważniejsze konkluzje, praktyczne znaczenie przedstawionych badań i ewentualne rekomendacje.

Segmenty dodatkowe artykułu uzależnione są od wymagań edytorskich lub indywidualnego kontekstu. Czasopisma recenzowane wymagają abstraktu i słów kluczowych. Abstrakt wyjaśnia w skrócie tło prowadzenia badań, cele (na jakie pytania szukano odpowiedzi), metodykę (sposób przeprowadzenia badań), wyniki i wnioski wysnute z przeprowadzonych prac. Zdania wprowadzające obejmują 1–3 zdań, określenie metodologii 1–2 zdania, rezultaty 3–5 i konkluzje 1–3 (Siuda, Wasylczyk). Komponent ten powinien odzwierciedlać zawartość

¹¹ Anna Wierzbicka definiuje referat w następujący sposób:

Sądzę, że rozumiecie, że mogę powiedzieć dużo rzeczy o X, których wy nie wiecie, bo pracowałem, myśląc o X,

Sądzę, że powinienem wam teraz powiedzieć różne rzeczy o X, które wiem z tego powodu. Por. Wierzbicka 1983.

artykułu i zawierać wszystkie słowa kluczowe. Wyróżnia się 2 typy abstraktów: 1. informujący (zawierający konkretne wyniki); 2. opisowy (uwzględniający najważniejsze poruszane w artykule zagadnienia). Nie zamieszcza się w nim odnośników do tabel i rysunków; nie powinno się też cytować literatury. Należy pamiętać, że abstrakt powinien zawierać maksymalną ilość informacji wyrażoną przez jak najmniejszą liczbę słów (100–300). Dla wielu czytelników jest on jedynym źródłem informacji na temat opisywanych badań. Słowa kluczowe zawierają zwykle 5 do 12 terminów (im mniej, tym lepiej), obejmujących istotne pojęcia z tytułu i abstraktu (mogą być kilkuwyrazowe, np. glottodydaktyka polonistyczna czy wzorzec gatunkowy).

Ważnym segmentem artykułu jest bibliografia, pokazująca nawiązania do prac innych badaczy. Powinna zawierać wszystkie dane niezbędne do odszukania ich w bibliotece lub w Internecie. Sposób jej przygotowania powinien być zgodny z wymaganiami redakcyjnymi lub ogólnie przyjętym wzorcem. Ważne jest jednolite opracowanie każdej pozycji bibliograficznej¹². Obecnie zachęca się badaczy do korzystania z menedżerów bibliografii, np. Mendeley (dla początkujących), Zotero (bezpłatny) lub Citavi, Bibloscape, Readcube, JabRef. Fakultatywnym komponentem struktury są natomiast podziękowania osobom, które miały swój udział w opisanej pracy badawczej (a nie członkom rodziny). Wskazuje się tylko imię i nazwisko lub nazwę instytucji, bez podawania stopni, tytułów czy stanowisk. (Kulczycki 2016).

Analizując strukturę artykułu, należy podkreślić charakterystyczne rozczłonkowanie poziome, obejmujące akapity, śródtytuły, paragrafy. Wyróżnia się zwykle część wstępną, główną i zakończenie, ale wyróżnić można dwie odmiany wypowiedzi: jedną z tytułami sekcji, drugą w formie tekstu bez tytułu i podziału na poszczególne części. Widoczne jest również rozczłonkowanie poziome w postaci przypisów (klasycznych lub harwardzkich), odsyłaczy czy cytatów (Gajda 2001, s. 189).

Programy nauczania na różnych kursach języka obcego uzależnione są, między innymi, od aspektu pragmatycznego, tj. specyficznych celów komunikacyjnych, relacji między nadawcą a odbiorcą i konwencji gatunkowych (Swales 2007, s. 3). Analizując cele nauczania języka angielskiego we wspólnocie akademickiej, Faigley i Hansen (1986) podkreślają, że pisanie jest aktem uwikłanym sytuacyjnie:

Jeśli nauczyciele języka angielskiego mają oferować kursy, które naprawdę przygotowują studentów do pisania w różnych dyscyplinach, będą musieli badać, dlaczego dyscypliny te zajmują się pewnymi tematami, dlaczego usankcjonowane są pewne metody badawcze, w jaki sposób konwencje dyscypliny kształtują tekst w tej dyscyplinie, w jaki sposób indywidualni autorzy wyrażają siebie w tekście, w jaki sposób tekst

¹² Na temat abstraktu i bibliografii jako typów tekstów użytkowych, por. Wolańska i in. 2006, s. 152–155.

jest odczytywany i rozpowszechniany oraz w jaki sposób pojedynczy tekst wpływa na późniejsze teksty. Krótko mówiąc nauczyciele języka angielskiego będą musieli przyjąć postawę retoryczną, która (...) bada negocjację znaczeń między autorami, czytelnikami i tematyką¹³.

(Faigley, Hansen 1985, s. 149, cyt. za: Swales 2007, s. 4–5)

Aspekt pragmatyczny artykułu wykazuje także wiele cech wspólnych z innymi gatunkami akademickimi. Wszystkie wypowiedzi naukowe, w tym także artykuł, osadzone są w kontekście nauki, rozumianej jako jeden z najbardziej efektywnych sposobów zdobywania wiedzy o świecie oraz jej przekazu w społeczeństwie (Gajda 2001, s. 183). Jak już wspomniano, akademicka wspólnota dyskursywna obejmuje zarówno specjalistów, jak i adeptów z określonej dziedziny naukowej. Każdy z jej członków może być nadawcą i odbiorcą komunikatów; ponadto potencjalnymi odbiorcami tych wypowiedzi mogą stać się laicy, zainteresowani danymi zagadnieniami badawczymi. Celem nadrzędnym każdej wypowiedzi jest wytwarzanie i komunikowanie wiedzy. Poszczególne dyscypliny naukowe zakreślają tematykę i spektrum zagadnień wchodzących w zakres ich zainteresowań. Zarówno nadawca, jak i odbiorca wypowiedzi akademickich są podmiotami poznającymi świat. Ten pierwszy prezentuje rezultaty swego działania, a ten drugi przyswaja informacje już uzyskane i opisane. (Gajda 2001, s. 183). Motywem czytania jest konieczność uczestniczenia przez badaczy w ciągłym rozwijaniu poszczególnych dyscyplin naukowych i poznawaniu najnowszych osiągnięć w danej dziedzinie, ale także zdobywanie wiedzy i coraz wyższych kompetencji w ramach członkostwa w akademickiej, a następnie zawodowej wspólnocie dyskursywnej. To zdobywanie kapitału do dalszego rozwoju zbiorowego i indywidualnego w określonej dziedzinie. W działaniu tym biorą udział także studenci, w tym cudzoziemcy zdobywający wykształcenie na polskich uczelniach. W zależności od celu szczegółowego konkretnej wypowiedzi wyróżnia się różne typy artykułów:

1. naukowy (*research article*) – prezentuje wyniki oryginalnych badań naukowych (mograficzne, konferencyjne, eseje naukowe),
2. przeglądowy (*review*) – stanowiący podsumowanie aktualnego stanu badań na określony temat,
3. studium przypadku (*case study*) – analiza konkretnego przypadku,
4. komunikat (*short communication*) – artykuł naukowy opisujące wstępne rezultaty badań (1–3 strony),
5. głos lub komentarz prawniczy (*commentary-on-law*) – artykuł prawniczy o charakterze analitycznym,
6. artykuł recenzyjny (*scientific review*) – krytyczna analiza publikacji naukowej, dzieła literackiego lub dzieła sztuki,
7. wytyczne/zalecenia (*guidelines*) – publikacja przeglądowa z zaleceniami i rekomendacjami (nauki medyczne),

¹³ Tłum. autorki.

8. inne publikacje cytowalne, np. przegląd literatury (*literature review*) – zawierający przegląd literatury na dany temat i wskazujący kwestie wątpliwe lub nieopracowane czy przegląd systematyczny (*systematic review*) – będący próbą znalezienia odpowiedzi na postawione pytania z wykorzystaniem określonych kryteriów omówienia publikacji, ich analizy i oceny¹⁴.

Aspekt poznawczy wypowiedzi związany jest ściśle z dziedziną wiedzy i omawianą problematyką. Każdy student stopniowo pogłębia swoje kompetencje w ramach uniwersyteckiej wspólnoty dyskusyjnej, zgłębiając wiedzę, terminologię, metodologię, teorię i praktykę poszczególnych działów nauki. Istnieją jednak wartości ponaddiscyplinowe, będące inherentnym elementem pracy naukowej. To zdobycie wiedzy naukowej, obejmującej aspekt informacyjny, metodologiczny i aksjologiczny. Ideał wiedzy, do którego zmierza akademicka wspólnota dyskusyjna wpisuje się zaś w szeroko rozumiany wzorzec cywilizacyjny, obejmujący też wartości danej kultury. Wartości poznawcze wiążą się z prawdą, zdobyciem wiedzy pewnej i prawdziwej. Cechą takiej wiedzy jest jej doniosłość poznawcza i wartość heurystyczna, inspirująca dla dalszego rozwoju nauki. Kolejnymi wartościami wiedzy prawdziwej jest jej skuteczność i efektywność (wartości prakseologiczne) oraz wartości moralne (rzetelność badań, etyka publikacji i dyskusji naukowej, metody badań, kwestie bioetyczne i inne). Wypowiedź naukowa niesie za sobą także wartości estetyczne, przejawiające się w jasności i prostocie przekazu naukowego, harmonią, logiką, ładem i elegancją wystąpienia. Niebagatelną rolę w motywacji do publikacji naukowych pełnią też wartości instrumentalne, związane z chęcią uzyskania prestiżu, zrobienia kariery, uzyskania awansu, zdobycia nagrody czy gratyfikacji ekonomicznej (Gajda 2001, s. 183–185).

Aspekt stylistyczny wypowiedzi determinuje w dużej mierze terminologia danej dziedziny nauki. Terminy cechuje ścisłość¹⁵ znaczenia, systemowość w siatce pojęć, ograniczoność znaczenia do danej sfery naukowej. Użycie terminów w odpowiednich kontekstach i ich celowość wpływa na wybór kategorii gramatycznych w wypowiedziach akademickich. Przeważają takie części mowy, jak rzeczowniki, przymiotniki i czasowniki. Współczesna leksyka naukowa charakteryzuje się silną internacjonalizacją, pojawia się coraz więcej wyrazów międzynarodowych i zapożyczeń, głównie z języka angielskiego. Obok słownictwa specjalistycznego obserwujemy w dyskursie akademickim dużą liczbę leksyki ogólnonaukowej, np. *abstrakt, konkluzja, teoria, metodyka, system* i książkowej, np. *ekscerpować, eksplicytnie, implikować, fakultatywny, subsydiarny, intencja*,

¹⁴ Typy publikacji wg POL-index file:///C:/Users/Umcs/Downloads/si_typy_publicacji_w_pol-index.pdf (dostęp: 11.04.2021).

¹⁵ Nie wszystkie terminy naukowe cechuje ścisłość znaczenia. W niektórych dyscyplinach są one bardzo rygorystycznie zdefiniowane (np. techniczne, logiczne, matematyczne), w innych są wieloznaczne i nieostre (np. w naukach społecznych, humanistycznych, prawnych). Mówi się o jednoznacznym użyciu terminów systemowo niejednoznacznych (por. Gajda 2001, s. 186–187).

konstelacja czy cytatów, np. *sine qua non*, *inter alia*, *ibidem*, *et cetera*. Najliczniejsza grupa słów to jednak wyrazy ogólne, z przewagą leksyki abstrakcyjnej, intelektualnej i obcego pochodzenia (por. Gajda 2001, s. 188). Należy także podkreślić duże nasycenie tekstu wskaźnikami metajęzykowymi, np. w *podsumowaniu*, *powyższe*, *wydaje się*, *kolejnym etapem jest*, *w konkluzji*. Dominuje styl oznajmujący, aspekt niedokonany, czas terażniejszy i 3 osoba l. poj. Składnię wypowiedzi naukowych cechuje przewaga zdań długich, podrzędnie złożonych; pojawiają się rozerwania składniowe (Gajda 2001, s. 186–187, Szkutnik 2005, s. 136–138).

Na kursach języka polskiego jako obcego dużą grupę uczących się stanowią kandydaci na studia i studenci-cudzoziemcy, zdobywający wykształcenie wyższe w Polsce; niektórzy z nich kontynuują naukę na studiach III stopnia i stają się coraz bardziej kompetentnymi członkami polskiej akademickiej wspólnoty dyskursywnej. Powinni być dobrze przygotowani najpierw do recepcji, a następnie produkcji wypowiedzi reprezentujących najczęstsze gatunki naukowe, w tym referatu naukowego i artykułu naukowego. W procesie nauczania należy zwrócić uwagę na strukturę wypowiedzi i kształt stylistyczny wypowiedzi (na ten temat jest najwięcej publikacji, rad i wskazówek), ale także powinniśmy przekazywać im informacje na temat aspektu pragmatycznego i poznawczego. Powinniśmy pokazywać różne odmiany i warianty gatunkowe, uzależnione od dyscypliny naukowej, tematyki czy wymagań redakcyjnych. Należy także podkreślać stale zwiększające się wymagania merytoryczne i redakcyjne stawiane autorom wypowiedzi przez światową akademicką wspólnotę dyskursywną.

BIBLIOGRAFIA

- Bachtin M., 1986, *Estetyka twórczości słownej*, tłum. D. Ulicka, Warszawa.
- Boć J., 2009 (wyd. 9), *Jak pisać pracę magisterską*, Wrocław.
- Gajda S., 2001, *Styl naukowy*, w: *Współczesny język polski*, J. Bartmiński (red.), Lublin, s. 183–199.
- Janowska I., Lipińska E., Rabiej A., Seretny A., Turek P., 2011, *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1 – C2*, Kraków.
- Kulczycki E., 2016, *Struktura artykułu naukowego – uniwersalne wskazówki i wytyczne*, http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/struktura-artykulu-naukowego-uniwersalne-wytyczne-i-przydatne-wskazowki/ (dostęp: 21.03.2021).
- Rittel S. J., 1996, *Dyskurs akademicki*, Rzeszów.
- Rozporządzenie MNiSW z dnia 22.02.2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190000392/O/D20190392.pdf> (dostęp: 13.04.2021).
- Siuda P., Wasylczyk P., 2018, *Publikacje naukowe. Praktyczny poradnik dla studentów, doktorantów i nie tylko*, Warszawa.
- Swales, J. 2007, *Genre Analysis. English in academic and research settings*, Cambridge.
- Szkutnik Z., 2005, *Metodyka pisania pracy dyplomowej*, Poznań.
- Typy publikacji wg POL-index, <http://pci-www.vls.icm.edu.pl/polindex/info/polski-wspolczynnik-wplywu/typy-artykulow> (dostęp: 02.11.2021).

- Wierzbicka A., 1983, *Genry mowy*, w: *Tekst i zdanie*, T. Dobrzyńska, E. Janus (red.), Wrocław, s. 125–137.
- Wojtak M., 2004, *Gatunki prasowe*, Lublin.
- Wojtak M., 2019, *Wprowadzenie do genologii*, Lublin.
- Wolańska E., Wolański A., Zaśko-Zielińska E., Majewska-Tworek A., Piekot T., 2009, *Jak pisać i redagować. Poradnik redaktora. Wzory tekstów użytkowych*, Warszawa.
- Wskazówki EASE (Europejskiego Stowarzyszenia Redaktorów Naukowych) dla autorów i tłumaczy artykułów naukowych publikowanych w języku angielskim*, <https://ease.org.uk/publications/author-guidelines-authors-and-translators/> (dostęp: 02.11.2021).
- Zarzycka G., 2016, *O wspólnocie dyskursywnej glottodydaktyków polonistycznych*, w: I. Janowska, P.E. Gębał (red.), *O lepsze jutro studiów w świecie. Glottodydaktyka polonistyczna dziś*, Kraków.

Anna Dunin-Dudkowska

ACADEMIC GENRES IN TEACHING POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE (WITH THE EXAMPLE OF A SCIENTIFIC ARTICLE)

Keywords: academic discourse community, genre of speech, academic genres, genre pattern, teaching Polish as a foreign language

Summary. The article aims to emphasise the teaching of utterances representing Polish academic genres, mainly on academic courses of Polish as a foreign language. A large group of learners consists of candidates to Polish universities and foreign students pursuing education in Poland. Being part of the Polish academic community they should be well prepared for the reception and production of genres of speech used in academic discourse. The article presents a genological analysis of a scientific article constituting the basic genre in this discourse. Considering the binding regulations and recommendations included in appropriate textbooks, the author proposes a description of the genre based on the genre theory of John Swales and the concept of the genre pattern of Maria Wojtak. The author recommends teachers of Polish as a foreign language to focus their students' attention on all aspects of the pattern: structural, pragmatic, cognitive and linguistic, and also show them different variants of the genre: its canonic as well as alternative and adaptive forms. In spite of the high uniformity of utterances, the cultural environment and exponents of the genre should be highlighted.